

Over de oorsprong van allerlei woorden.

Lekkerbekjes

Hoe noem je iemand die van lekker en veel eten houdt? Het Nederlands kent van oudsher een groot aantal woorden voor ‘schranser’. In de zestiende en zeventiende eeuw gebruikte men de benamingen *smeerbuik*, *trijpbuik* en *zwellebuik*. In deze samenstellingen staat het resultaat van het smullen centraal: *trijpbuik* betekent ‘worstenbuik’ en *smeer* is ‘vet’. Andere aanduidingen waren: *smoezelbaard* (‘iemand die al smikkelend zijn baard besmoezelt’), *slikkermik* (‘iemand die graag fijn brood – oftewel ‘mik’ – slikt of snoept’) en *wapperkaak* (‘iemand die zijn kaken graag laat wapperen’).

In 1659 schreef de dichter Jacob Westerbaen over Ioffrou Leckerbeck, die “berst schier uyt haer kleeren”. Die uitdrukking *lekkerbek* werd in de zeventiende eeuw het vaakst gebruikt. Volgens het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* verwijst die naar iemand die “een lekkeren bek of mond heeft”: in *een lekkere bek* wordt *lekker* gebruikt in de verouderde betekenis ‘op goed eten gesteld zijn, kieskeurig’. Deze betekenis is bewaard gebleven in *lekkere trek* en *lekkere honger*. Naast *lekkerbek* gebruikte men in de zeventiende eeuw ook *lekkermond*, *lekkertand* en *lekkerbakkes*. In Vlaamse dialecten zijn nog vormen bekend als *lekkermuil*, *lekkersmoel*, *zoetemuil* en *smoutkont*.

MOOTJE WIJTING

Lekkerbek verwijst behalve naar een persoon ook naar dat wat zo’n persoon graag nuttigt, maar dan in de vorm van een verkleinwoord: *lekkerbekje*. Dat staat tegenwoordig voor een in beslag gerold en gefrituurd mootje wijting of kabeljauw. De populaire benaming voor dit vishapje is zo’n negentig jaar jong. Eerder werd *lekkerbekje* gebruikt voor een rond, gevuld koekje of een ontbijtkoekje. Zo adverteerde een banketbakkerij in 1905 voor “lekkerbekjes, gemberkoek en sucadekoekjes”.

Al in 1920 wordt *lekkerbekje* gebruikt voor een visgerecht: in de *Sumatra Post* wordt gemeld dat men uit Nederland onder meer verwacht: “Nieuwe Haring, Gemarieneerde Haring en Lekkerbekje (rolmops in mayonaise)”.

Lekkerbekje betekent in Vlaanderen nog altijd ‘ingemaakte haring’.

Het gaat hier over ingemaakte haring. In deze betekenis is het woord nog steeds verbreed in Vlaanderen. Vanaf 1925 verschijnen ook in Nederland visadvertenties voor “lekkerbekjes in remoulade”.

De allereerste vermelding van gebakken lekkerbekjes zoals we die nu kennen, is te vinden in een advertentie van vishandelaar Anton Visser in de *Provinciale Drentsche en Asser Courant* van 23 november 1925: “Neemt proef met onze fijne LEKKERBEKJES, iets nieuws.” Uit 1927

Familie De Graaf voor hun viswinkel in de Oranjestraat te IJmuiden: bedenkers van de term *lekkerbekje*?

stamt een advertentie van vishandel Knoester in de *Haagsche Courant*: “Heeft u onze bekende lekkerbekjes al geproefd, 10 en 12½ cent per stuk.” In *Het Vaderland* van 1928 adverteert dezelfde Knoester voor “alle soorten gebakken visch, desgewenst warm thuisbezorgd, zooals lekkerbekjes”. De prijs is inmiddels gestegen tot 15 en 20 cent. In 1930 deelt de *Nieuwe Tilburgsche Courant* onder de kop ‘Keukengeheimen’ mee: “Lekkerbekjes” is een nieuwigheidje, dat men tegenwoordig in enkele visch winkels toebereid kan kopen, maar dat men ook zeer goed zelf kan klaar maken.”

DELICATESSE UIT DE ZEE

In de loop van de jaren dertig neemt het aantal advertenties voor de warm gebakken visfilet snel toe. Dat de naam *lekkerbekje* gebaseerd zou zijn op het feit dat de wijting “zich voedt met garnalen, een delicatess uit de zee”, zoals op internet talloos vele malen wordt beweerd, is uit de lucht gegrepen: dan zou immers de levende en niet de gefrituurde vis ‘lekkerbekje’ heten.

De IJmuidenaar Wout de Graaf (geboren in 1925) beweert in *Ros zegt, ze benne goed* uit 2010 dat zijn vader de bedenker van het woord *lekkerbekje* is. In zijn jeugdhervormingen verhaalt hij hoe Jaap de Graaf warm gebakken graatloze visfiletjes verkocht. De naam voor het vishapje zou bedacht zijn door moeder De Graaf, die van de overbuurvrouw een compliment kreeg voor het lagere-schoolkind Wout: “Wat heeft-ie toch een lekker bekkie, hè?” Waarop zijn moeder uitriep: “Ik denk dat ik het heb. Laten we het Lekkerbekje noemen. Het gaat door het bekkie! En het is lekker!” Vader De Graaf noemde zijn viszaak ’t Lekkerbekje, en adverteerde onder die naam vanaf 1941 in de *IJmuider Courant*. In IJmuiden stonden hij en zijn zoon beiden bekend onder de bijnaam *Lekkerbekkie*, oftewel in IJmuidens Bargoens: *Kellerkebbie*.

Dat de culinaire term begin jaren dertig is bedacht door De Graafs moeder, is gezien de krantenvermeldingen vanaf 1925 – het geboortjaar van Wout – onmogelijk. Wel zal de viswinkel van het IJmuidense gezin aanzienlijk hebben bijgedragen aan de naamsbekendheid. Zo wordt het begrijpelijk waarom er in Vlaanderen, anders dan in Nederland, bij *lekkerbekjes* nog steeds aan ingemaakte haring wordt gedacht: in Nederland heeft de populaire versgebakken vis de oudere betekenis verdrongen.